

YAHVE ve KENAN TANRILARI

Yahweh and the Gods of Canaan

K. Haldun AKALIN*

ÖZET

Antik İsrailoğullarının tarihi, dinler arası çatışmanın klasik bir örneğidir. İsrailoğulları M.Ö. 1.200'lü yıllarda Kenan diyarına yerleştikleri zaman, Kenan halkları arasında yaygın olan Baalizm ile karşılaştılar. Asırlarca İsrailoğullarının ilahı ile Kenan diyarının ilahlarına tapınma yan yana gerçekleşti. Dindar bir kral olarak bilinen Saul, oğullarından birisine Jonathan (Yahve Bahşeder) ve diğerisine de İshbaal (Baal'in adamı) isimlerini vermede bir sakınca görmemiştir. Baal tapınması giderek İsrailoğullarında bağımsız ve saldırgan bir dinsel hareket halini alırken, aynı anda gerçekleştirilen İsrailoğullarının antik ilahına tapınmanın karşısında gelişmesini sürdürmüştür. Bu andan itibaren İlyass ve hemen sonra Elişa, Baal tapınmasına karşı çok gayretli bir mücadeleye giriştiler. Sonraki 600 yıl boyunca Yahveizmin taraftarları, Baalizmin İsrailoğulları yaşamına ve düşüncesine girmesine engel olmak için vahşetle sonuçlanan muharebelere giriştiler. Eski Ahit, İsrailoğullarında Baal tapınanlarının tamamen ortadan kaldırıldığını ve kökünün kazındığını açıkça bildirmektedir. Baalizmin kazanacağı bir zafer, Doğu ve Batı uygarlıklarının biçimini kökten değiştirebileceği gibi dünya tarihinin akışının da bambaşka bir yöne girmesine neden olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahve, Baal, Eski Ahit

ABSTRACT

The history of ancient Israel provides a classic example of religions in collision. When the Israelite tribes settled in Canaan about 1.200 B.C., they encountered the Baalism of the Canaanite inhabitants of the land. For centuries the god of Israel and the gods of the Canaanites were worshipped side by side. Such a pious king as Saul thought it nothing wrong to name of his sons Jonathan (Yahweh Gives) and another Ishbaal (Man of Baal). The cult of Baal became an independent, aggressive religious movement in Israel, parallel with and in opposition to the worship of the ancient god of Israel. Thereupon Elijah and after him Elisha vigorously contended against

---

* Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye Meslek Yüksek Okulu, haldunakalin@oku.edu.tr

Baal worship. For the next 600 years the supporters of Yahwism fought a desperate battle to check the inroads of Baalism into the life and thought of Israel. The old Testament reported as having extirpated the worshippers of Baal in Israel. A victory for Baalism would have radically altered the shape of eastern and western civilization, and the course of world history.

Key Words; Yahve, Baal, Old Testament

***

GİRİŞ

Özellikle, ruhsallığa yabancı kalmış ve ruhsal alemin melek-cin-cennet-cehennem vs., gibi enstrümanlarından da yoksun kalmış Tevrat'ın tesirleriyle, Eski Ahit, İsrailoğullarının tanrısı Yahve'yi (ya da Yehova'yı) ruhsal niteliklerle donatmadığı gibi, rakibi olan Baal'i de sadece oyma taştan ya da tahtadan yapılmış put olarak tanıtmıştır. Eski Ahit'in hemen her bölümünde, *“İlahlarını simgeleyen putları yakacaksınız; üzerlerindeki altına, gümüşe göz dikmeyecek, bunları kendinize ayırmayacaksınız; öyle ki, tuzağa düşmeyesiniz, bu putlar Tanrınız rab'bin gözünde iğrençtir; bu iğrenç şeyleri evinize getirmeyeceksiniz, yoksa siz de onlar gibi yok olursunuz, onlardan çok nefret edecek, tiksineceksiniz; çünkü onlar yok olmaya mahkûmdur”* (Kutsal Kitap, 2004; Yasanın Tekrarı 7:25-26) gibisinden daha pek çok ifadeye rastlamak mümkündür. Oysa puta tapılan hemen her yerde, tapılan oyma taş ve tahtalar olmamış, putlarla sembolleştirilmiş ruhlar (cinler) olmuştur. Tanrıların isimleri, övülerek ya da ruhlara atfedilen kudretleri anılarak sürekli tekrar edilmiş, yani ruhları çağırılmıştır. Puta tapınma ruha tapma özünde ve temelinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, Kutsal Kitap'ın 1.264 sayfalık Eski Ahit kısmında, sadece altı paragrafında bu putperestlik gerçeğini yansıtan, *“kim cincilere, ruh çağıranlara akıl danışır, bana ihanet ederse, ona öfkeyle bakacak, halkımın arasından atacağım”* (Kutsal Kitap, 2004; Levililer 20: 6), içeriğindeki cümlelere rastlanılmıştır. Bu altı ifadeden özellikle birinde, *“babası Hizkiya'nın ortadan kaldırdığı puta tapılan yerleri yeniden yaptırdı, Baallar için sunaklar kurdu, tanrıça Aşera'yı simgeleyen sütunlar dikirdi, gök cisimlerine taparak onlara kulluk etti, tapınağın iki avlusunda gök cisimlerine tapmak için sunaklar yaptırdı, oğullarını Ben-Hinnom Vadisi'nde ateşte kurban etti, falcılık ve büyücülük yaptı, medyumlara ruh çağıranlara danıştı”* (Kutsal Kitap, 2004; 2. Tarihler 33: 3-6) ifadesinde, Baal tapınmasını ruh çağırma esasıyla aktarmış olan Eski Ahit, hemen her sayfasında içeriğinden ya da ruhsallığından kopuk bir halde puta taparlığı öne çıkartmış, putperestliği taş ya da tahtadan yapılmış puta tapmakla

sınırlamıştır. Yoksun kaldığı ruhsallık içeriğinin bir sonucu olarak Eski Ahit'in putperestliğe bakış açısı da, bu nedenle, yarım ve yanlış olmuştur. Ne Yahve ve ne de Yahve'nin peygamberleri, putperestliğin temelini ya da içeriğinin ruhsallık olduğunu fark edemedikleri veya açıkça ruhçuluğu yadsıdıkları için, Yahve ile peygamberlerinin putperestlik algıları, belki de en iyi, Yeremya tarafından betimlenmiştir. *"Rab'bin sana ne söylediğini dinle, ey İsrail halkı, ulusların yolunu öğrenmeyin, gök belirtilerinden yılmayın, ulusların töreleri yararsızdır, ormandan ağaç keserler, usta keskiyle ona biçim verir, altınla ve gümüşle süsler, çekiçle ve çivilerle sağlamlaştırırlar, yerinden kılmadamasın diye, salatalık bostanındaki korkuluk gibidir putları, konuşamazlar, onları taşımak gerek çünkü yürüyemezler, onlardan korkmayın, zarar veremezler, iyilik de edemezler kötülük de"* (Kutsal Kitap, 2004; Yeremya 10: 2-5).

Eski Ahit'in şeytanının Baal olmasına rağmen, tanrı (ruh) ile putu arasında bir bağlantı kurulmamış veya insan suretindeki oyma putun (Baal) gerisinde çok kudretli ruhsal bir gücün (tanrının) var olduğu inancına Eski Ahit'de pek rastlanılmamış, Baal tahtadan ya da taştan oyulmuş putlara tapmakla sınırlı tutmuştur. Hemen hemen aynı cümlelerle, *"seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkararak Tanrının Yahve benim, Benden başka tanrın olmayacak; kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın; putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın, çünkü Ben, Tanrının rab, kıskanç bir Tanrı'yım, Benden nefret edenin babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım"* (Kutsal Kitap, 2004; Mısırdan Çıkış 20: 1-5) tarzında tekrar edilmiştir. Adı Baal de olsa oyma taşın ya da tahtanın duymadığını ve görmediğini, bilmediğini ve hiç bir kudretinin olmadığını, her insan bildiği halde; putun karşısına geçip diz çökerek tanrının (ruhun) ismini sürekli tekrar etmesinin, niteliklerini övmesinin, tanrı ruhunu can sunarak (kurban) çağırmasının tek nedeni veya tek anlamı olabilir, bu da, her şeyi bilen-gören-duyan ve her şeye de gücü yeten ruhun çağırılmasıdır. Tıpkı bir insan ya da oyma bir put gibi eli-ayağı-sırtı-gözü-burnu-ağzı olduğu yazılan Eski Ahit'te Yahve, ruh olmadığı için, putu da olmamıştır. Zira, putperestliğin temeli gereği, Tanrı, eğer ruh ise; her zaman ve her yerde, mutlaka, tapılacak bir putu ya da bir bedeni (yani tanrının oğlu, tanrı anası, babası) olmuştur. Oysa Yahve, ruh değildir; eliyle ve ayağıyla, ağzıyla ve burnuyla insan görünümlü olduğu gibi; öfkesiyle ve sevgisiyle de, insani duygularla donatılmıştır. Gözde peygamberi İbrahim ile üç adamdan biri olarak kuzu kavurma yiyen, Peniel'de hatırlı peygamberi Yakup ile güreş tutan fakat onu yenemeyen, canlı adam Yahve'nin; eli ve ayağı, sırtı ve burnu yoktur da dememiş olan Musa'nın ve diğer peygamberlerinin tanrısı, ruh olmadığı halde; gittiği her diyarda, Baallerde tapılan, tahta ve taş suretin ve görünümün gerisindeki yerel bir ruh (tanrı)

olmuştur. Eski Ahit'in bazı yerlerinde, Yahve ruhunu gönderdi, Yahve ruhu ona konu bilge oldu veya ümitsiz savaşta zafer kazandı gibisinden sayısı yirmiye ulaşmayan cümlede sözü edilen Yahve'nin ruhu; ile, Platon tarafından formüle edilen ve bedenlere hayatı sunan Eski Mısır'da rağbet edilen ruh anlayışı arasında hiç bir benzerlik bulunmamaktadır.

Ruh olmayan Yahve'nin eli ve ayağı olsa da yüzünü göstermediği için putunun yapılmasına izin vermediği belirtilen Eski Ahit'ten Yeni Ahit'e geçildiğinde, ruhsallık içeriğindeki veya temelindeki putperestliğin gerçek betimlenmesiyle karşılaşılmaktadır. *“Putu sunulan kurban etinin bir özelliği mi var, ya da putun bir önemi mi var, hayır, yok! Dediğim şu: putperestler kurbanlarını Tanrı'ya değil, cinlere sunuyorlar; cinlerle paydaş olmanızı istemem.”* (Kutsal Kitap, 2004; 1. Korintliler 10: 19-20) Hristiyanlara göre Baal, tam anlamıyla görünmez bir hale gelmiş, putu yok olmuş, ruh olarak bedenlere girmiş ve kan ile bütün bedeni dolaşmış, kalplerinde olanı bilmiş, yüreklerine fesatlık saçmış, içindeki ikinci olmuştur, insanları ayartarak yoldan çıkartmıştır. İncillerdeki, *“Bu adam cinleri, ancak cinlerin reisi Beelzebub'un gücüyle kovuyor”* (Matta 12: 24) ifadeyle, Hristiyanlıkta, bütün kötü ruhlarla hükmeden üstün bir güç haline gelen Baal; *“eğer şeytan şeytan'ı kovarsa, kendi içinde bölünmüş demektir”* (Matta 12: 26) ifadesiyle doğrudan şeytanın kendisi olmuş, *“her kim göksel egemenlikle ilgili sözü işitir de anlamazsa, şeytan gelir, onun yüreğine ekileni söker götürür”* (Matta 13: 19) ifadesiyle de, şeytan olarak Baal'in insanın içine girdiği yüreğindeki ve zihnindeki olanı bildiği ve her şeye hükmettiği öne sürülmüştür. Şeytan kimliğiyle giderek hristiyanlıkta şehvetin ve servetin tahrikçisi veya sembolü haline gelen Baal; *“hiçbir uşak iki efendiye kulluk edemez, ya birinden nefret edip öbürünü sever, ya da birine bağlanıp öbürünü hor görür; siz hem Tanrı'ya, hem Mammon'a (paraya) kulluk edemezsiniz”* (Luka 16: 13) ifadesinde de, zenginlik ilahı Mammon olarak tanıtılmıştır. Kenanlıların erkek tanrısı olan Baal, Hristiyanlık'ta, İsa'nın ruhunun karşıtı ve düşmanı olan ruh halini almış; İsrailoğulları arasında Baallere tapılmasına öncülük eden Etbaal'in kızı İzebel'i şeytanın ruhuna sahip isyankar bir büyücü olmanın ötesinde, İsa'ya düşman olan şeytanın kendisi olarak görmüştür. İzebel'deki bu ruhun, İsa'nın bedenine düşman en güçlü şeytan veya kötü ruh olduğuna, şehveti öne çıkartarak erkekleri ayarttığına inanan Hristiyanlar; şeytanı erkek olarak Baal ve kadın olarak da İzebel'in şahsında tanımış, para tamahkarlığını Baal'e tapmak ve şehvet düşkünlüğünü de İzebel'e tapmak olarak görmüşlerdir.

1. KENAN DİNİNİN ÇEKİCİ GÜCÜ

Doğadaki fenomenlerin çok çeşitliliği ve birbirleriyle asla uzlaşamaz olan zıtlığı, onları bir varlık veya yokluk mücadelesi içine sürüklediği gibi, bunlar üzerinde yer aldığına inanılan ilâhların varlığına

bağlanılan bazı algılamalara da yol açmıştır (Finkelstein 1960; 118). Artık dünyadaki bu fenomenlerin gerisinde bazı üstün güçler aranıyor, sayısı giderek arttırılan bu ilâhların birbirleriyle olan ilişkilerindeki karmaşıklığa da bir düzen getirilmek isteniyordu. Her bir ilâhın, diğerine göre farklı bir fenomen üzerinde etkili veya belirleyici olduğuna inanılmaya başlanınca; örneğin Kenan diyarındaki Baalizmde olduğu gibi, doğadaki ilâhi gücün açığa çıkmasına odaklaşmış olmasının sonucu çok ilâhlılık kaçınılmaz bir hal alıyordu (Kadushiss 1956; 106). Her biri doğadaki fenomenlerden biri üzerinde etkili olan gücü ifade etmek üzere cisimlendirilmiş farklı ilâhların tümüne birden inanma gibi bir eğilim Kenan diyarındaki Sami uluslarına hakim olunca, bütün bu ilâhlara birden tapınılan ve içinde bulundurulan tapınakların da açılmasına neden olunmuştur. Yahve, İsrailoğullarının Tanrısı olarak göklerin ilâhı konumundayken; Baal ise, karaların ve özellikle de toprağın bereketi üzerinde etkili olan yeryüzünün ilâhı durumundaydı. Ancak, Kenan diyarının kültürünü belirleyen ve Baal tapınmasından da daha önce ortaya çıkmış olan bu kült biçimi; yerleşik kent yaşamına geçişle ve toprak asilzadeliliğinin ortaya çıkışıyla çok yakından ilgiliydi.

Sadece Yahve'nin iradesiyle ve gücünü İsrailoğullarına açıkça sergilemesiyle Mısır'dan çıkışın gerçekleşmiş olmasına rağmen; İsrailoğullarının ilk yıllarında, diğer ilâhların varlığı veya gücü bir anda ret edilmemiş, yerleşen kültlerden de hemen vazgeçilmemiştir. Kutsal metinlerde Yahve'den başka ilâh olmadığı ve İsrailoğulları içinde de asla hoş görülmeceği açıklıkla bildirilmiş olmasına rağmen, halk yine Baal tapınmalarına ve ağaçlıklar altındaki Aşera'nın cinsel ayinlerine katılmaktan asla vazgeçmemiştir. Yalnızca Yahve'ye tapınması gerektiği ve Onun diğer ilâhlarla asla eş tutulmayıp onların tamamının terk edilmesinin zorunlu olduğu isteminin pekiştirilmesinin yanında, suret tasvirleri olmaksızın bir tapınma tarzını da beraberinde getirmiş olması; sadece Yahve'ye atfedilecek olan şekilsel betimlemeleri men etmekle kalmamış, fakat bununla birlikte, elleriyle yapılan tüm ilâh tasvirlerinin reddedilmesini de sağlamıştır.

Baal ile Yahve arasında ortaya çıkan karşılaşmanın kökeninde, dinler arasında var olan fikir ayrılıkları ve zıtlıklar bulunmaktadır. İsrailoğullarının geçmişteki tarihi biraz irdelendiğinde, başlangıçta Yahve dininin tek başına ülke içinde ekseriyet sağlamamış ve diğer dinler arasında yer almış olduğu derhal dikkâtleri çekmektedir. Yahve, asırları kapsayan uzunca bir dönem boyunca, İsrailoğullarının tek tanrısı olma mücadelesini ulusların tanrılarına özellikle de Kenanlıların Baallerine karşı peygamberleri aracılığıyla vermiş olduğundan; Baal/Yahve karşılaşmasıyla, dinler arası çatışmasının en klâsikleşmiş örneğiyle öne çıkmaktadır. İsrailoğulları, yaklaşık olarak M.Ö. 1.200 yılları sırasında Kenan diyarına geldiklerinde, burada daha önceden ikâmet etmiş olan yerli halkların

Baalizmiyle karşılaşmışlardır (Oesterly 1930; 94). Kenan diyarına geldikten 600 yıl kadar sonraki zaman dilimi içinde, Yahve'ye inanan İsraili dindarlar; Baalizmin İsrailoğullarının yaşama ve tapınış tarzına, düşünce ve dinsel yorumlarına karışarak onları yoldan çıkarmaması için, esaslı bir mücadele içine girmişlerdir (Albrought 1968; 18-19). Baalizm ile Yahveizm arasındaki bu mücadelede halkın yöneliş biçimi, Yahve ile Baal'in güç gösterisindeki başarısına bağlı kaldığı için, bir ölçüde nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan şansa kalmıştı. Bugünkü görüş ufkunda, Baalizmin zaferi elde etme olasılığının gerçekleşmesini düşünecek olursak; yalnızca Batı uygarlığının değil, fakat bununla birlikte Yakın Doğu uygarlıklarının da bütünüyle farklı bir biçim alacağını, çok değişik tarihsel bir eğilim içine gireceğini öngörmek, hiç de zor olmayacaktır (Finkelstein 1960; 124).

Kenan diyarındaki insanlar tarafından benimsenmiş olan Baalizmin belki de en önemli özellikleri; batıl itikatların ve de hurafelerin en aşırı şekilde etkisine açık olmak, cinsel zevke aşırı düşkünlük göstermek, basit törenlerle cinsel ilişkiyi serbest halie getirmiş olmak şeklinde özetlenebilir (Hooke 1938; 21). Ayınleri sırasında cinsel ilişkiyi serbest bırakması, fuhşu toplumun neredeyse tüm katmanlarında yaygınlaştırması; kişileri Baalizme çeken en önemli güdüyü oluşturmuştur. İsrailoğulları arasından da, Baalizmin bu çekiciliğine kapılarak, Baallere yönelerek Yahve'yi terk eden pek çok kimse bulunmaktaydı (Albrought 1968; 51). Baallere cinsel güdüyle bu şekilde kendini kaptıranlardan başka; Yahveyle ilgili tasavvurlarında Baal'e yaklaşan, Yahve'yi Baallerin özellikleriyle düşleyen İsrailoğulu hiç yok da değildi. Baalizm, İsrailoğullarının kültürel yaşamlarına o denli nüfuz etmişti ki, İlyass, sonunda, *'Ben, yalnızca Ben kaldım'* (Kutsal Kitap, 2004; I. Krallar 19: 14) diye Yahve'ye feryat etmek zorunda kalmıştı (Oesterly 1930; 97). Nitekim, *"Ahab, İlyasın yaptığı her şeyi, bütün peygamberlerini nasıl kılıçla öldürdüğünü İzebele bildirdi. İzebele, İlyasya ulak gönderip dedi: Yarın bu vakitlerde senin canını bunlardan birinin canı gibi etmezsem ilâhlar bana böylesini ve daha ziyadesini yapsınlar. İlyas, bir mağraya girdi, orada geceledi, işte ona Rabbin sözü geldi. Rab ona dedi: İlyas, burada ne işin var? İlyas, Orduların Tanrısı Rab için çok kıskanç oldum, çünkü İsrailoğulları senin ahdini bıraktılar, senin mezbahlarını yıktılar ve senin peygamberlerini kılıçla öldürdüler; ben, yalnız ben kaldım, almak için canımı arıyorlar."* (Kutsal Kitap, 2004; I. Krallar 19: 1-4) ifadesiyle, Yahve, peygamberi İlyas'ya Baal'e diz çökmemiş, alını tapınağında yere sürmemiş ve mabut olarak öpmemiş yedi bin inananının olduğunu bildirerek, güven vermiştir (Hooke 1938; 24). Dinsel bir güdüyle halk arasında fuhşun yaygınlaştırılması sonucunda, ahlâksızlığın açıkça dini duygular içinde yer alması, tinsel kültürün içine sızması; İsrailoğullarına bağlılık duyan gerçek dindarların tahammül

edebilecekleri bir olgu olamazdı (Albraidt 1968; 54).

Yarı göçebe bir yaşam süren İsrailoğulları arasında, Baalizmin bu denli bağıllıkla yaygınlaşmış olmasının ve cinsel ilişkiye dayanan törenlerin bu kadar büyük bir istekle cezbedicilik kazanmasının nedeni, tarımsal uğraşı sırasında bereket beklentisi ve bolluk umudu olabilir (Finkelstein 1960; 42). Ancak daha sonra, İsrailoğullarının bir ulus özelliğine kavuşması ile birlikte, krallarının çok faal bir şekilde Baalizmi desteklemeleri, Baal ayinlerini halk arasında yaygınlaştırmak istemeleri; kendi dinsel ideolojilerini Kenan diyarındaki ulusların Baalizmiyle özdeş kılmak suretiyle, bu yabancı komşu uluslarla daha kolay bir şekilde askeri ve ticari anlaşmaları yapmak, ittifakları kurmak gayretine dayandığı ölçüde; düşünsel yaklaşma sonucunda gerçekleşen bu birleşmeler yoluyla, kralların kendi saltanatlarını dışardan güvence altına alma isteğinin bir sonucu da olabilir (Hooke 1938; 27). Halk arasında serbest cinsel ilişkiyi gerektiren Baal törenleri ne ölçüde çekiciyse; yöneticiler açısından da düşünsel özdeşlik sonucu oluşacak uluslar arası birleşmelerle sağlanan taht güvenliğini sunan Baalizm de o ölçüde zorunluydu. İsrailoğulları arasında Baalizmin çekiciliğini açıklayan bu irdelemeler; Baalizmin ilkel bir din olmadığı halde, şehre özgü bir yaşamın ahlâken bozulmasının sonucu olarak ortaya çıkmış olabileceği olasılığını beraberinde getirmektedir (Albraidt 1968; 55). Tapınanları arasına bağıllığı da sunmuş olan Baalizm, bu kişilerin kendi sosyal ve fiziksel çevreleriyle yakın bir etkileşim içine girmelerini de zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, Yahve ile Baal arasındaki bu kıyasıya kapışma, Kenan diyarının ilkel dini olarak algılanan Baalizm ile İsrailoğullarının geliştirilmiş dini olarak yorumlanan Yahveizm arasındaki fikir ayrılığından ibaret olarak görülmemeli; bundan daha çok, çatışmanın gerisinde, birbirine zıt bir şekilde oluşturulmaya çalışılan yaşama tarzı içindeki insanların birbirlerine olan davranışlarının yattığının fark edilmesini zorunlu kılmaktadır (Finkelstein 1960; 47). İsrailoğullarının dünya görüşleri, Kitab-ı Mukaddes'e dayanmakta, Eski Ahit de denilen bu kutsal metinlerdeki yorumlar üzerine kurulmaktadır. Eski Ahitten başka Baalci dünyayla ilgili bir kaynağın olmadığı düşüncesi araştırmacılar arasında geçerlilik kazanmışken; Akdenizin doğu sahillerinde ve Sidon'un 140 mil kuzeyinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Ras esh Shamra'nın, İsrailoğullarının Eski Ahid yorumlarıyla benzerlikleri taşıdığı, gözler önüne serilmiştir (Oesterly 1930; 103).

Günümüze kadar gelen bu kazı çalışmaları sonrasında, eski zamanlarda Ugarit olarak bilinen görkemli bir kentin açığa çıkarılması sağlanmıştır (Pitchard 1950; 55). Bu dönemin başlamasından çok kısa bir süre önce, Tunç devri sırasında, M.Ö.1550 ile 1200 yılları arasında, İsrailoğulları Kenan diyarına yerleşmişler ve burada köklü bir kültürle

karşı karşıya kalmışlardır. Bir liman şehri olan Ugarit, son derece verimli tarımsal sahalarla çevrili olup, deniz ticareti yapan çok varlık sahibi sakinleri de bulunmaktadır (Paton 1910; 33). Ugarit kentinin sakinleri, Kenan diyarındaki Filistinliler olup, dinleri de bir çeşit Kenan dini olan Baalizmden başka bir şey değildi. Ugarit tacındaki kıymetli mücevherler, kralının oturduğu görkemli saraylar; bu ülkenin yarattığı uygarlık ölçüsünde sakinlerinin refah içinde yaşadıklarını kanıtlar niteliktedir. Ugarit kenti kazıları sayesinde ulaşılan tabletler, Kenan diyarının diniyle ilgili en gerçekçi ve en temel belgeler niteliğini taşımaktadır. Ulaşılan saray belgeleri, ilâhları Baal'in maceraları ve başarıları hakkında çok ayrıntılı bilgileri içermektedir. Bu saray belgelerine ilâveten ayrıca kentin çeşitli yörelerinde ulaşılan tabletlerde; Baalci dünyanın bakış açısının ve Baallere tapınan sakinlerinin yaşama biçimlerinin ayrıntısıyla bilinmesi, mümkün olmuştur. Ugarit tabletlerinden edinilen Baal hakkındaki bulgular ile İsrailoğullarının kültürel kayıt belgesi halinde de yorumlanan Eski Ahid arasında yapılan bir kıyaslama sonrasında; Baalizm ile Yahveizm arasında köklü bir farklılığın bulunduğu, Kenan diyarında bu iki dinden birinin diğerine galip gelmesinin tamamıyla inanılan ilâhın kudretini açığa çıkartmasına bağlı kaldığı, anlaşılmaktadır (Finkelstein 1960; 51).

Baalizm ile Yahveizm arasındaki köklü ayrılığın ve hatta zıtlığın nedenleri, yedi temel özellikte toplanabilir. Her iki dinin taraflarının, ilâhi arayış şekilleri; ilâhi gücün, bir Tanrıda mı toplandığı yoksa birkaç ilâhi varlık arasında mı dağıtılmış olduğu; bu ilâhi gücün, evreni nasıl kurmuş olduğu; kitapla ilgili edebi ve törensel yanının, nasıl oluşturulmuş bulunduğu; mevcut yaşanan dünya düzenini, nasıl kurduğu; bu dünya düzenini işler bir halde tutabilmek için, hangi dinamikleri içerdiği; ve nihayet, kurulmak istenilen bu dünya düzeni kapsamında inananlarının birbirleriyle uyumlu olmalarını sağlamak için, neleri şart koşmuş olduğu gibi konular üzerinde odaklaşmaktadır. Bu yedi temel bakış açısından, Baalizm ile Yahveizm birbirleriyle kıyaslandığında, gerçekten de, her iki dinin birbirine taban tabana zıt olduğu sonucu, derhal benimsenilir bir görüş haline gelmektedir (Pitchard 1950; 81). Yahveizm, kitaba dayanan bir dindir ve sadece tek Tanrı olarak Yahve'ye tapınma üzerine kuruludur. *“Yahudilikte Tanrı birdir, yaratılmamıştır, ölü-sonu yoktur, yücedir, her şeyi bilendir, bütün varlıkların Rabbidir. Alemlerin yaratıcısı ve sahibi de O'dur. On emre göre Tanrının adını boş yere ağzına almayan Yahudiler, Haşem ve Rab anlamında Adonay'ı kullanmaktadır. Varlığına ve birliğine inanılan Tanrı, görülemezdir, resim ve heykeli yapılamamaktadır. Bununla beraber ona yorulmak, güreşmek, dinlenmek gibi insani nitelikler atfedilmektedir. Tanrı'nın en sevgili milleti de Yahudi milletidir. Tanrı, onları seçmiş ve onlarla Sina'da ahitleşmiştir. Bu ahitleşme, Hz. Musa'nın şahsında İsrailoğulları ile olmuştur. Tanrı'nın birliği Tevrat'ta şöyle ifade*

edilmektedir : “Dinle ey İsrail, Tanrınız Rab, bir Tanrıdır. Bu Tanrı, kendisinden başka bir tanrıya ibadeti yasaklayan, sadece kendisine ibadet edilmesini isteyen kıskanç ve aynı zamanda da haksızlık etmeyen, sadık ve doğru bir Tanrıdır. Yahudilikte: Tanrı oğulları, göklerin ordusu, Tanrının danışmanı, savaşçılar, mukaddesler, mesajcılar, ruhlar, gözcüler, gökte oturanlar gibi melek terimine paralel bazı tanımlar yer almaktadır. Belli bir dönemden sonra Yahudilerin inanç dünyasında değişim olmuş ve bazı güçler reddedilmiştir. Reddedilen güçler arasında melek de vardır. Bu da İşıya Kitabı'nda yer alan “Rab, benim benden başkası yoktur, benden başka Allah yoktur” (İşıya 45: 5) ifadesine bağlanmaktadır. Bu ifade üzerine şerubim ve serapim şekli altında var olan bazı güçler yok olmuştur. Yahudi Kutsal Kitabı'nda, Daniel Kitabına kadar, ahret İnancı hakkında açık ifadelere pek rastlanmamaktadır. Yahudiler, bedeninin toprak olacağını ancak ruhunun yaşamaya devam edeceğine inanır. Buna göre, dünyada yaşanan hayat, bir sonraki yaşam için yapılan hazırlıktır. Tanrı, insanları aydınlatmak için, Nebiler görevlendirmiştir. Peygamberlere iman, Yahudilerin son peygamber olarak kabul ettiği Malaki ile sınırlıdır ve bir daha peygamber gelmeyecektir. Peygamber, vahye aracılık etme, kendilerine emanet edileni olduğu gibi nakletme, Tanrının öğretilerini /sözlerini insanlara doğru olarak iletme ile görevli aracıdır.” (Küçük, Tümer, Küçük, 2009; 298-301)

2. İLAHİ İLHAMIN KONUMU

Her iki dinin doğası irdelenmek istendiğinde, ister istemez, inananları ilâhi ilhama nasıl erişmektedir gibi bir soruyla karşılaşmaktadır. Kenan diyarının eski inanç biçimi, Baalizmde ilâhi ilhama ulaşma yolu, doğadaki güçlerin ve fenomenlerin farkına varılması sayesinde sezinlendiği için, yanıtı kolaylıkla bulunabilmektedir. Baalizmdeki ilâhların isimleri de, araştırmacıları kolaylıkla bu sonuca götürmektedir (Finkelstein 1960; 72). Kullanılan, Mot; bulutların sürücüsü, Baal; en yüce ilâh olarak Bull Ell. Bull Ell ilâhı, doğal bir fenomenin yapısında var olan gücün kişiselleştirilmiş bir imgelemi olduğundan; tüm doğal fenomenler, bu ilâhın gücünü açığa çıkartan ilâhilik özelliğini kanıtlar bir nitelik taşımaktadır. Gerçekten de Yahveizm ile Baalizm arasındaki en çarpıcı farklılık; genel olarak eski Yakın Doğu dinlerinde olduğu gibi, Yahveizmin ilâhi ilhamın açığa çıkartılması üzerine kurulu olduğu halde; Baalizmin ise, doğanın fenomenleri içinde kendilerini gösteren ilâhlara dayanmış olmasıdır. Halbuki Baalizmin tam tersine Yahve, esas olarak kendisini tarihte açığa çıkartmış olan bir ilâhtır (Oesterly 1930; 62). Özellikle de Eski Ahit, İsrailoğullarının Tanrıya yönelik davranışları ile Tanrı iradesi arasında çok sıkı bir bağ kurmuş, bu sebep-sonuç ilişkisi içinde yasaya uygun olmayan veya Yahve'nin buyruğuna ters düşen

fiillerin cezalandırılacağına inanılmıştır (Hooke 1938; 107). Elbette ki günümüzün modern bilimsel yaklaşımları, insan davranışlarının doğa üstü tesirlerini tümüyle reddetmekte; deprem, sel vs. gibi afetlerin olduğu kadar toplum içinde yayılan salgın hastalıkların nedenini yine aynı olgunun yapısında aramaktadır (Albraitght 1968; 92). Ancak Eski Ahid'in içerdiği tarihsel düşünce; İsrailoğullarının Yasasıyla kıyaslanılan olumlu ya da olumsuz yargıdaki davranışları ile Yahve'nin ödüllendirici ya da cezalandırıcı iradesinin açıklanılması üzerine kuruludur. Nitekim “*Tanrının önünde durdular. Yeşu, bütün kavme dedi: İsrailoğullarının Tanrısı Rab böyle diyor, Musa ile Harunu gönderdim, Mısırın ortasında yaptığım şeylerle onu vurdum, sonra sizi çıkardım. Atalarınızı Mısırdan çıkardım, denize geldiniz, Mısırlılar Kızıl Denize kadar cenk arabalarıyla ve atlılarıyla atalarınızın ardından kovaladılar. Onlar Rabbe feryad edince, Mısırlılar ile sizin aranızda karanlık koydu, onların üzerine denizi getirdi ve onları örttü. Mısırdan yaptığım şeyleri gözleriniz gördü. Sizi Erden ötesinde oturan Amoriler diyarına getirdim, sizinle cenk ettiler, onları elinize verdim, onların memleketini mülk olarak aldınız ve önünüzde onları helâk ettim. Yeşu dedi, Öyleyse şimdi aranızda olan yabancı ilâhları atın, yüreğinizi İsrailoğullarının Tanrısı Rabba meylettirin. Kavim, Yeşu'ya, Tanrımız Rabbe kulluk edeceğiz ve onun sözünü dinleyeceğiz dedi.*” (Kutsal Kitap, 2004; Yeşu 24: 1-18) ifadesi, Yahve'nin İsrailoğulları tarihinde açığa çıkartmış olduğu kudretinin ayrıntılarını özetlemektedir (Kadushiss 1956; 49).

İsrailoğullarının İbrahim ile birlikte başlayan tarihleri, Yahve ile yapılan ahit temelinde dinselleşmekte; İbrahim'in Kenan diyarına göç edip vaat edilmiş topraklara yerleşmesiyle de, İbrahim'in tanrısı Yahve'den seçilmiş halkın tanrısı Yahve'ye geçilmektedir. İsrailoğullarının tarihi, bireysel davranışları ile ilâhi irade arasında kurulmuş olan bir sebep-sonuç bağıntısına dayanmış olduğundan; Yahve, bu tarihsel ilerlemenin her anında hükmedici ve yargılayıcı olarak, nedensel hakimiyetini sürdürmektedir (Albraitght 1968; 94). Özellikle de, ‘*atanız İbrahimi ırmağın öte tarafından aldım*’, ‘*Musa ile Harunu gönderdim*’, ‘*atalarınızı Mısırdan çıkardım*’, ‘*onları elinize verdim ve onların memleketini mülk olarak aldınız, önünüzden onları helâk ettim*’ (Kutsal Kitap, 2004; Yeşu 24 : 2) şeklindeki ifadeler, Yahve'nin İsrailoğulları tarihindeki etkin rolünü açıklayan çarpıcı ayrıntılardır. Mısır'dan çıkış üzerine odaklanmış olan bu gibi olaylar, İsrailoğullarının bir ulus haline gelme sürecindeki doğum öyküleridir (Paton L.B. 1910; 67). Yahve'nin bir ulus yaratması ve kendisine kesin olarak bağımlı kılması hakkındaki Eski Ahid'deki bu öyküler, aslında, İsrailoğullarının kültürel yaşamları üzerinde biçimlendirici bir tesirde bulunmuştur (Finkelstein. 1960; 82). Biçimlendirici etki yapan bu gibi öykümsel olaylar; İsrailoğullarının yaşama tarzlarında, ulus haline

gelmelerini sağlayan gelenekleri dinmelerine yol açmış, kurumsal bir yapılanmaya yöneltmiştir (Oesterly 1930; 65). Böylece biçimlendirici olaylar, öyküsel bir halde nesillere anlatılmış olsa dahi, İsrailoğullarının bir ulus olmalarına yol açan kültürel yapının esas doğasını, anlamını ve gücünü içermiştir. Yeşu'nun, *“eğer Rabbe kulluk etmek gözünüzde kötü ise, atalarınızın kulluk ettikleri ırmak ötesindeki ilâhlara mı, yahut, memleketlerinde oturduğunuz Amorilerin ilâhlarına mı, kime kulluk edeceğinizi bu gün seçin”* (Kutsal Kitap, 2004; Yeşu 24: 15) sorusu, Yahve'nin kendisini diğer bütün ilâhlardan farklı tuttuğunun bir kanıtı olduğu kadar, İsrailoğullarına geçmişini anımsatarak karşılaştıkları asırları kapsayan zorluk ve esaret günlerinde Yahve'nin gücünün kendileriyle beraber olduğunu bildirme maksadını da taşımaktadır (Albraight 1968; 97).

Yahve'nin gizli gücünün, İsrailoğulları zor günlerinde kurtarıcılık sonucuyla açığa çıkmasını sağlayan bu biçimlendirici olaylar, aslında, Yahve'nin diğer işlerinin kanıtı olarak da değerlendirilmiştir (Finkelstein 1960; 84). Böylece, yaratılışla, insan neslinin dünyaya inişiyle, Nuh tufanı ile ilgili çok önceden olduğu bildirilen olaylar, biçimlendirici bir içeriğe kavuşmuşlardır. Davud'un yıldızının parladığı ve Süleyman'ın hükümlerinin etkinliği dönemleri, monarşinin kurulması, tapınağın tamamlanması, İsrail'in ve Yehuda'nın işgal edilmesi; İsrailoğullarını uyaran ve yasaya uymalarına yönelten biçimlendirici olayların birer sonuçları olarak ayrıntısıyla kültürel dokuya işlenmiş ve yalın olarak nesillere aktarılmıştır (Kadushiss 1956; 52). Biçimlendirici olayların, uzun bir zaman dilimi içinde olsa da birbiri peşi sıra izlemiş olması, İsrailoğullarının Yahvesiyle kurmuş olduğu bu sebep-sonuç ilişkisinin birer tarihsel ders olarak nesillere aktarılması; bunların her birinin şüphe götürmez bir şekilde Yahve'nin işi olduğunu vurgulamakla birlikte, Yahveden başka hiç bir kimsenin bunlara gücü yetmediğini açıklıkla inananlarına bildirme maksadını da taşımaktadır (Finkelstein 1960; 92). Eski Ahid'in Tanrı'nın gücünü bildirerek Ona inanmalarını sağladığı bu işlevi, birbiri peşi sıra gelen peygamberlerinin mesajlarıyla gerçekleştirmiştir. Tanrının peygamberleri, İsrailoğullarının ulus olma sürecinin gerektirdiği çok uzunca bir süre içinde ortaya çıkan peygamberleri olduğu gibi; bazen Sodom ve Gomorra üzerine kükürt ve ateş yağdırmadan önce, Tanrının burayı harap edeceğini Lut'a ve İbrahim'e önceden bildiren melekleri de bulunmaktaydı (Kadushiss 1956; 54). *“İki melek akşamleyin Sodom'a vardılar. Lut kentin kapısında oturuyordu. Lut, erkenden kalkıp yolunuza devam edersiniz dedi. Melekler, olmaz, dediler. Adamlardan biri, Lut'a, kaç canını kurtar, arkana bakma, dedi. Ancak Lut'un peşi sıra gelen karısı dönüp geriye bakınca, tuz kesildi.”* (Kutsal Kitap, 2004; Tekvin 19: 1-29) Gerçekte, İsrail peygamberleri, kendilerini çok ender olarak *“Tanrının habercisi”* işlevinde tanıtmışlar; bunun yerine, belirli bir görevi yerine

getirmekle gönderilmiş "Tanrının hizmetkârları" (Albraight 1968; 103) olduklarını bildirmişlerdir.

"Bana Rabbin şu sözü geld : Ana karnında sana şekil vermeden önce seni tanıdım, sen doğmadan önce seni takdis ettim, seni milletlere peygamber ettim. Ben de dedim: Ah, ya Rab Yahve! İşte, ben söz söylemek bilmiyorum, çünkü çocuğum. Rab bana dedi: Ben çocuğum deme, çünkü kime seni gönderirsem gideceksin, sana emrettiğim her şeyi söyleyeceksin. Onların yüzünden korkma, çünkü seni kurtarmak için ben seninle beraberim. Ve Rab bana elini uzattı, ağzıma dokundu, Rab bana dedi: İşte sözlerimi senin ağzına koydum, bak, bu gün milletler üzerine ve ülkeler üzerine, kökünden sökmek ve yıkmak için, helâk etmek ve yok etmek için, bina etmek ve dikmek için seni koydum. Bana Rabbin sözü, Yeremya, sen ne görüyorsun diye geldi. Ben, bir badem dalı görüyorum dedim. Rab, bana, iyi gördün, çünkü ben sözümün üzerinde, onu yapmak için uyanık bekliyorum. Bütün kötülüklerinden ötürü onlara karşı olan hükümlerimi söyleyeceğim, çünkü beni bıraktılar, başka ilâhlara buhur yaktılar, kendi ellerinin işine tapındılar. Ve sen belini kuşat da kalk, sana emredeceğim her şeyi onlara söyle; onlardan yılma, yoksa seni onların önünde ben yıldırırım. İşte, bütün diyara karşı, Yehuda krallarına karşı, kâhinlerine karşı ve ülke kavimlerine karşı, bu gün seni duvarlı bir şehir, demir bir bilek ve tunç bir duvar ettim. Seninle cenk edecekler, fakat sana güçleri asla yetmeyecek; çünkü seni kurtarmak için, ben seninle beraberim, Rab diyor. Yahve Yeremya'ya şöyle seslendi, bütün insanlığın Tanrısı Rab Benim, var mı yapamayacağım bir şey, bu yüzden Rab diyor ki, bu kenti Kıldaniler ile Babil kralının eline vermek üzereyim, onu ele geçirsin. Kenti de damlarında Baal'ın onuruna buhur yakıp başka ilahlara dökmelik sunular sunarak beni öfkeliendirdikleri evleri de yakacaklar." (Kutsal Kitap, 2004; Yeremya 1: 4-15, 32: 27-30) Bu ifadelerle, Yeremya, kendi görevinin bilincine varmış, gelecekteki bütün olayların aslında Tanrı iradesine göre şekillenmesine kesinlikle inanmış olan, bir peygamber örneğidir (Finkelstein 1960; 93). Yahve, sözünü önceden söylemekte ve sonra da gerçekleşen olaylar olarak bunları gerçek kılmaktadır. Yahve'nin peygamberi ise, sözün söylenmesi ile gerçek kılınması arasında kalarak, bir ölçüde kendi görevinin delillerini de sunmuş olmaktadır (Kadushiss 1956; 57).

Yahve'nin bu şekilde gücünü ve varlığını açığa çıkartarak İsrailoğullarına nasihatte bulunması, Baalizmle olan farklılığının da bir yönünü ortaya koymaktadır. Zira İsrailoğulları dini, kendilerini bir ulus haline getirme zinciri içinde Tanrı gücünün açıkça fark edilmesi gerçeği üzerine konuşlandırılmıştır. Oysa Baalizm, doğrudan insan deneyiminin ötesinde ilâhların gücüyle gerçekleştiğine inanılan biçimlendirici olaylar üzerine konuşlandırılmıştır (Oesterly 1930; 71). Ancak, Yahveizm ile Baalizm arasında kesin zıtlıkların olduğunu belirtmek, aralarında hiç

bir ortak yanlarının bulunmadığını öne sürmek de değildir. Baal destanları tanıtılmasa da, İsrailoğullarının kendi kaynaklarından edinilen bulgulara göre; Kenan diyarındaki bu uluslar da, ilâhlarının olayların akışını değiştirmek maksadını güderek kişilerin işlerine doğrudan müdahale etmekte olduğuna inanmaktaydılar (Finkelstein 1960; 95). “Kaçın, canınızı kurtarın ve çöldeki ulgın ağacı gibi olun. Çünkü kendi işlerine ve hazinelerine güvendiğin için sen de alınacaksın. Kemoş kendi kahinleri ve reisleriyle beraber sürgüne çıkacak. Rabbin söylediği gibi, helâk edici her şehrin üzerine gelecek ve hiç bir şehir kurtulmayacak, vadi yok olacak ve ova harap olacak. Moaba kanat verin de uçup gitsin; onun şehirleri de virane olacak, onlarda oturan kalmayacak. Rabbin işini gevşeklikle yapan lânetli olsun; kılıcını kandan alıkoyan lânetli olsun. İsrail evi güvendikleri Beytelden nasıl utandılsa, Moab da Kemoşdan öyle utanacak. Bundan dolayı Moab için yüreğim ney gibi inliyor, Kir-heres erleri için yüreğim ney gibi inliyor, bundan dolayı arttırdığı malı yok oldu. Vay sana ey Moab! Kemoşun kavmi yok oldu; çünkü oğulların sürgün olarak alındı ve kızların esirliğe götürüldü.” (Kutsal Kitap, 2004; Yeremya 48 : 6-10, 13, 46) Bu ifadeyle, Moab kralı Mesha, ulusunun, İsrail kralı Omri'nin ellerinde bozguna uğramasının sebebini, Moab diyarının Baal'i olan Kemoş'a bağlamaktadır. Zira, Kemoş da tıpkı Yahve gibi, ordularının komutanına emirler vermekte olduğu, sonradan yapılan kazılarla çıkarılan tabletlerle açıkça görülmüştür. (Finkelstein 1960; 99) “Kemoş, benim önümde İsrail kralını sürüyordu. Savaşın her seferinde Kemoş'un emirleriyle karşılaşıyordum. Kemoş, bana, hep ileri demekteydi.” (Anet 5, 11, 19, 30) ifadesi, Mesha'nın İsrail'e karşı giriştiği savaşı da anlattığı anıtta ortaya çıkmıştır. Ölü denizdeki eski bir krallık olan Moab'ın doğusundaki Dhiban'da bulunmuş olan bu anıt taş, Kemoş'un tıpkı Yahve gibi orduların komutanına emirler vermekte olduğunu tanımlayan daha pek çok savaşları da anlatmaktadır (Paton 1910; 81).

Baal ilâhlarının, tarihteki olaylara karışmış olduğunu tanımlayan pek çok örneğe, kazılarla ulaşılan tabletlerde karşılaşılmıştır (Kadushiss 1956; 71). Nitekim Keren kralının destanında, ilâhlar ile insanlar arasındaki karşılıklı etkilenmelere rastlanılmıştır. Keren kralı, karısının ve oğlunun ölümüyle perişan olmuş bir halde El'i ziyarete gider, yazgısında uğradığı bu kötü günleri iyiye dönüştürmesi için yakarır. Keret, hastalığa düşünce, El, Shataget ismindeki bir ilâheyi kendisine yollar ve böylece durumuna müdahale eder. Keret'in hastalığı sırasında oğulları, babasının tahtını ele geçirmek için eyleme yeltenirler (Oesterly 1930; 76). Keret, ilâhlara dua ederek, hainin kafasının ezilmesini diler. Mısırlılara ait olan bir başka destanımsı öyküde de, Wen Amon M.Ö. 1100 yıllarında, ilâhi iradeyi bildiren peygambere özgü bir kehanete tanıklık etmiştir (Kadushiss 1956; 74). Mısırlı Wan Amon, odun satın almak için Fenike'ye gider,

ancak Byblos kentinde bir ay süreyle alıkonulur. Çünkü kralın uşaklarından biri, kehanette bulunarak, ilâhların bir yabancıyı Byblos'a getireceğini önceden bildirmiştir. Bu kehanet, Wen Amon'un ilâhi bir koruma altına girdiği ve güvenliğinin de garanti edildiği şeklinde bir kanının yerleşmesine neden olur. Baalizm de, Eski Ahid'in özünü oluşturan, Yahve'nin tarihsel olayların oluşumuna doğrudan ve kesin bir şekilde müdahalede bulunduğu düşüncesini bütünüyle benimsemektedir.

Baalizmin olduğu kadar, Yahveizmin de kabul görmesi; gerek Yahve'nin ve gerekse de Baallerin, zor anlarında gücünü açığa çıkartmalarına ve sonuç sağlayıcı yargısını kanıtlanmasına bağlıdır. Nitekim, “*Gökler Tanrının izzetini beyan eder; gök kubbesi ellerinin işini ilân eyler*” (Kutsal Kitap, 2004; Mezmurlar 19:1) gibisinden Eski Ahid'de yer alan pek çok ifade, Yahve'nin olaylar üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir (Kadushiss 1956; 78). Yahve ile Baal arasında geçen bu mücadele dikkâtle irdelendiğinde, esas çekişme konusunun genel olarak dinler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı; olaylar üzerinde etkinlik kurma savaşı, bu iki dinin ilâhlarını karşı karşıya getirmiş olduğu; özellikle de, Yahve'nin İsrailoğulları tarihinde açığa çıkartmış olduğu gücüyle biçimlendirici olaylarla bir kültürü yaratması, böyle bir çatışmayı zorunlu kılmıştır (Finkelstein 1960; 113). Ancak her iki dinin biçimlendirici olaylar üzerinde etkili olmada, Yahveizm Tanrının doğadaki açığa çıkışını benimsemiş olsaydı ve Baalizm de tarihteki ilâhi gücünü de öne sürerek etkinliği bir başka ilâha bırakmış olsaydı; bu iki din arasındaki çatışma, belki de bu kadar şiddetli geçmeyecekti (Kadushiss 1956; 82). Farklı kültürleri yaratan biçimlendirici olaylar üzerindeki ilâhların etkinlik kurma mücadelesi, her iki dini birbirine zıt bir hale getirmiştir. Özellikle de, Yahve'nin kendinden başka bir ilâh tanımamış olması, evreni ve bu kâinattaki her şeyle birlikte insanı da yaratmış olduğunu açıkça bildirmesi, her iki dinin bir araya gelmesini olanaksız kılmıştır (Finkelstein 1960; 114).

3. YAHVE/BAAL ÇEKİŞMESİ

Tek Tanrıcılık ya da çok ilâhlılık arasında kalan böyle bir çatışma, ister istemez ilâhlar arasındaki bir mücadeleye de yol açmıştır. Kitabı Mukaddes'de bu çekişme, şöylece anlatılmaktadır; “*İlyas, bütün kavme yaklaşıp, dedi : Ne vakte kadar iki tarafa toplayacaksınız? Eğer Yahve, Tanrı ise onun ardınca yürüyün ve eğer Baal ise onun ardınca yürüyün. Rabbin peygamberi olara ben, yalnız bir ben kaldım; fakat Baalin peygamberleri dört yüz eli kişidirler. Bize iki boğa verilsin, kendileri için bir boğa seçsinler, onu parçalara ayırsınlar, odunların üzerine koysunlar, fakat ateş koymasınlar. Ben de, öbür boğayı hazırlayacağım. Odunları üzerine koyacağım, ateş koymayacağım. Siz ilâhınızın ismini çağırın, ben*

de Yahve'nin ismini çağıracağım. Hangi Tanrı ateşle cevap verirse, Tanrı odur. Bütün kavim cevap verdi; bu söz iyidir, dedi. İlyas, Baalın rahiplerine dedi : Bir boğayı kendiniz için seçin ve önce onu hazırlayın, çünkü siz çokluksunuz; ilâhınızın ismini çağırın, fakat ateş koymayın. Kendilerine verilen boğayı hazırladılar ve sabahtan öğleye kadar, 'Ey Baal, bize cevap ver' diye Baalın ismini çağırdılar. Fakat ses yoktu, cevap veren yoktu. Yaptıkları mezbahanın etrafında sıçraştılar. Öğleyin İlyas onlarla eğlenip dedi: 'Yüksek sesle çağırın, çünkü o bir ilâhtır, ya dalgındır yahut helâdadır, ya yolculuk ediyor, belki de uykudadır da uyandırmak gerek 'Yüksek sesle bağırdılar, usullerine göre üzerlerinden kan akıncaya kadar kılıçlarla ve kargılarla kendilerini yaraladılar. Öğle vakti geçince, akşam takdimesi arz olunduğu vakte kadar rahiplik ettiler; fakat ses yok, cevap veren yok, kulak asan da yoktu. İlyas, bütün kavme 'yanıma yaklaşın' dedi. Bütün kavim, onun yanına yaklaştılar. Rabbin yıkık mezbahını onardı. 'Senin adın İsrail olacak' diye kendisine Rabbin sözü gelmiş olan Yakub'un oğulları sıptılarının sayısına göre, İlyas on iki taş aldı. O taşlarla Rabbin ismine mezbah yaptı. Mezbahın çevresine iki ölçek tohum alacak kadar bir hendek yaptı. Odunları dizdi, boğayı parçalayıp kesti, odunların üzerine koydu. Su ile dört küp doldurun, yakılan takdimenin üzerine ve odunların üzerine dökün. Su mezbahın çevresine aktı, hendeği de doldurdu. Akşam takdimesi arz olunacağı zaman, peygamber İlyas yaklaştı, 'Ey İbrahimin, İshakın ve İsrail'in Tanrısı Rab, bu gün bilinsin ki, İsrail'de sen Tanrısın ve ben senin kulunum. Bütün bu şeyleri senin sözünle yaptım. Bana cevap ver, ya Rab, bana cevap ver, bu kavim bilsinler ki, ya Rab sen Tanrısın ve onların yüreğini sen geri çevirdin. Rabbin ateşi düştü, yakılan takdimeydi, odunları, taşları ve toprağı yiyip bitirdi, hendekte olan suyu yaladı. Bütün kavim gördü, yüz üstü düştüler, dediler: 'Yahve Tanrıdır, Yahve Tanrıdır'. İlyas onlara dedi: Baalın peygamberlerini tutun, onlardan kimse kaçıp kurtulmasın. Onları tuttular, İlyas onları Kışon vadisine indirdi ve onları orda boğazladı." (Kutsal Kitap, 2004; I. Krallar 18: 21-40).

Yahveizm ile Baalizm arasında geçen mücadele, yalnızca dinlerin ilgi alanlarının farklılığından kaynaklanmamakta; fakat esas olarak, ilâhi gücün tek bir Tanrıda mı toplanmış olduğunun yoksa çeşitli ilâhlar arasında mı dağıtılmış bulunduğu belirlenmesi üzerinde odaklaşmaktadır (Kadushiss 1956; 103). İnsan varlığının sürdürülmesi için en uygun ortamı sağlayan doğal dünya, kendi içinde çok çeşitli türden fenomenleri bir araya getirmekle kalmamış, aynı zamanda da birini diğerinin karşısına çıkararak sonu gelmeyen bir mücadele içine atmıştır. Böyle olunca da, bu farklı fenomenlerden biri için yararlı olan kayırma, diğerleri için tehlikeli ve yıkıcı bir sonuç doğurmaktadır. Her biri doğadaki fenomenlerden biri üzerinde etkili olan gücü ifade etmek üzere

cisimlendirilmiş farklı ilâhların tümüne birden inanma gibi bir eğilim Kenan diyarındaki Sami uluslarına hakim olunca, bütün bu ilâhlara birden tapınılan ve içinde bulundurulmuş tapınakların da açılmasına neden olunmuştur (Paton 1910; 95).

Oysa Yahveizmin tarihsel doğası, çok ilâhlılığı kesinlikle reddetmektedir. İsrailoğulları, bir ulus olarak dinsel kültürünü oluştururken, yalnızca tek bir Tanrıya bağlanma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle de, yalnızca tek bir Tanrı'ya inanma zorunluluğu, aşağıdaki ifadelerle açıklanmıştır. Zira, Mısır'daki o esaret ve kölelik halinden kurtuluş, yalnızca ve yalnızca Yahve'nin iradesi sayesinde gerçekleşmiştir, o mucizevi günlerde bir başka ilâhın rolü olmamıştır (Kadushiss 1956; 104). *“Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrın Yehova benim. İsrail çocukken onu sevdim, oğlumu Mısırdan çağırdım. Peygamberler ne kadar onları çağırdılarsa, onlardan o kadar uzağa gittiler. Baallara kurban kestiler ve oyma ilahlara buhur yaktılar. Kavmim benden dönüklik etmeğe meyyaldir, Yüce Olana çağrılıyorlarsa da kimse onu yükseltmiyor. Mısır diyarından bir kuş gibi, Aşur diyarından bir güvercin gibi titreyerek gelecekler.”* (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 20: 2 , Tesniye 5 : 6 , Hoşea 11 : 1-2, 7). Sadece Yahve'nin iradesiyle ve gücünü İsrailoğullarına açıkça sergilemesiyle Mısır'dan çıkışın gerçekleşmiş olmasına rağmen; İsrail'in ilk yıllarında, diğer ilâhların varlığı veya gücü bir anda ret edilmemiş, yerleşen kültürlerinden de hemen vazgeçilmemiştir. Kutsal metinlerde Yahve'den başka ilâh olmadığı ve İsrailoğulları içinde de asla hoş görülmeceği açıklıkla bildirilmiş olmasına rağmen, halk yine Baal tapınmalarına ve ağaçlıklar altındaki Aşera'nın cinsel ayinlerine katılmaktan asla vazgeçmemiştir (Zion 1951; 6).**

Nitekim, Mısır'dan çıkışla birlikte indiğine inanılan on emrin ilk ikisi *“Karşımda başka ilâhların olmayacaktır, kendin için suret yapmayacaksın, onlara eğilmeyeceksin ve ibadet etmeyeceksin”* (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 20: 3-5) ifadesiyle, çok ilâhlılığa karşı kesin red tavrın alınmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle de, *“hiç bir suret yapmayacaksın”* ifadesiyle Kenan diyarındaki tüm ilâhların ve bu suretlere ibadet tarzını içeren cinsel törenlerinin reddedilmesi kaçınılmaz olmuştur (Kadushiss 1956; 116). Artık, *“onların mezbahalarını yıkacaksınız, dikili taşlarını parçalayacaksınız, Aşerlerini keseceksiniz. Çünkü başka ilâha secde kılmayacaksın, çünkü ismi kıskanç olan Rab kıskanç bir Tanrıdır. Diyarda oturanlarla ahdetmeyisin, onların ilâhlarına bağlı kalarak zina*

** “M.Ö. 935’de Hz. Süleyman’ın vefatından sonra ülke Kuzey ve Güney’e ayrıldı. Kuzey’in kralı Yerobeam’dan sonra Omri kralı oldu (M.Ö. 878-871). Onun yerine oğlu Ahab geçti. Ahab, Fenike prenslerinden İzabel ile evliydi. Hükümdarlığı sırasında (M.Ö. 871-852) karısının da etkisiyle putperest Baal kültürünü hakim kılmaya çalıştı. Hz. İlyass, Baal putuna karşı halkını korumaya çalıştı.” Ayrıntı için E.Sarıkcıoğlu, 2000, syf 234

etmesinler, onların ilâhlarına kurban kesmesinler, biri seni davet ettiğinde onun kurbanından yemeyesin, onların kızlarından oğullarına almayasın, onların kızları kendi ilâhlarına bağlı kalıp zina etmekle, senin oğullarını kendi ilâhlarına bağlı kılarak senin oğullarına zina ettirmesinler. Kendin için, dökme ilâhlar yapmayacaksın.” (Kutsal Kitap, 2004; Çıkış 34: 13-17) Kenan diyarının ilâhları, yeryüzünün, göğün ve denizlerin doğal güçleri olarak sunulmakta olduğundan, ilahlarla tasvir edilmekteydi. Oysa, “*Rab şöyle diyor: Milletlerin yolunu öğrenmeyin, gök âlâmetlerinden yılmayın, çünkü onlardan milletler yılar. Çünkü kavimlerin âdetleri boş şeydir, çünkü ağacı ormandan keserler, balta ile üstat ellerinin işidir. Gümüşle ve altınla onu süslerler; çivilerle ve çekiçlerle onu pekiştirirler de yerinden kılmıdamaz. Tornacı işi, hurma ağacı gibidirler, söz söylemezler, onları taşımak gerektir, çünkü yürüyemezler. Onlardan korkmayın, çünkü kötülük edemezler, onlarda iyilik etmek de yoktur. Senin gibisi yoktur ya Rab.”* (Kutsal Kitap, 2004; Leviller 20: 22-24)

SONUÇ

Diri bir insan görünümünde de olsa Yahve, İlyas'ın ettiği o kadar dua ve yakarışlara sağır kalmış, Tevrat'ta bildirildiği haliyle bulut içinde ikide bir yere inerek Musa'yla yüzyüze görüştüğü gibi İlyas'la konuşmamış veya buluşma çadırında kendisine ayrılan en kutsal yerde perde gerisinden buyruklarını haykırmamıştır. Yahveizmin bu ölüm kalım anında Yahve, kendisini hiç göstermemiş, veya canlı bedeninden ses çıkartmamıştır. Musa zamanında sırtını gösteren ve insan görünümündeki Yahve'nin sunak yerine iniş yaptığına veya görüldüğüne dair hiçbir belirti ya da hiçbir iz olmadığı halde, gökten düşen ateşle sununun ve sunaktaki odunların yanması, Yahve burada imanıyla Baaller mağlup olmuştur. Şayet bu gösteride Yahve geldi ve sunağı yaktı şeklinde bir izlenim seyircileri üzerinde uyanmamış olsaydı, ya da, bu yarışmadan Baal tarafı galip çıkmış olsaydı; bu gün, İsraililerin dini diye bir din olmayacaktı, tıpkı İkhneton gibi tektanrıcılığın bu ikinci versiyonu sonuçsuz kalmış olacaktı. İsraililerin dininin yola devam ederek günümüze kadar ulaşan tektanrıcı uzantılarıyla yayılması bakımından ayakta kalmasında bir dönüm noktasını oluşturan Baal /Yahve karşılaşmasından sonra, Yahveizm İsrailoğulları arasında varlığını ve etkinliğini korumuş; Yahve Baallerle kıyasıya girdiği mücadelesine devam etmiştir. Ne var ki, Eski Ahit'teki imanlı Yahve taparları bile Baal takılı isimleri (Ish-baal = Baal'in kulu) aldığı gibi; Yahve'nin kendisi bile, kadın sembolü Aşera'yla birlikte tapılan Baallerden biri olarak kendisini görmeye başlamıştır (Hoşea 2: 16-20).

Yahve kadar Baal de, kendi yolunda devam etmiştir. Her yerde Kenan diyarında olduğu gibi Aşera sembolleri altında fuhuş yapılarak tapılmamış, Baallere bu tarz tapınma İsrailoğullarını de kapsayan Kenan'a

özgü bir düşkünlük olarak kalmıştır. Bir insan biçimindeki putu tahtaya ya da taş a oyulmuş da olsa, gücüne ve varlığına iman edilmiş çok çeşitli yöresel ruhlar da Baal adıyla çağrılır olmuş, Baal putlarının yanındaki sunaklarda kesilen kurbanlarla tapılır olmuştur. Böylece yüceler yücesi El'in oğlu olan Baal, Kenanlı bir bereket tanrısı olmasının çok ötesine geçmiş, sınırları aşarak Suriye'den Yemen'e varıncaya kadar çok geniş bir coğrafyada etkili olan en güçlü yöresel ruhlara Baal adıyla ve putuyla tapılır olmuştur. Başlangıçta yaratılmış bir ruh (tanrı) da olsa Baal, giderek tüm ruhlara hükmeden yüce bir güç (rab = efendi = sahip) olarak anılmaya başlamış, rüzgara ve fırtınaya olduğu kadar yağmura ve toprağa da hükmeden bir bolluk ve bereket tanrısının çok ötesinde bir güç olarak tapılmıştır. Arabistan'da Hubel (Hu Baal = yüce Baal) ismiyle tapılmış, Afrika'da Hannibal (Baal'in gözdesi) gibi Baal kökenli isimlerle anılmıştır. Mesela, yabancı put Hubel'e, çok güçlü yerel bir ruhun çağrımında ya da eşliğinde tapılmıştır. Zira hemen her yerde Baal ya da put tapınması, düşmemesi için yere çakılan kazıklara ipe bağlanan putlara tapma olarak değil de, putperestliğin dayandığı taştan-tahtadan oyma tasvirler altında cinlere (görünmezlere = ruhlara) tapınma içeriğinde gerçekleşmiştir. Oyma put sunaklarına kurban kesilerek ruhlar sunulurken; esas olarak tapılan ruhun, bu putun içinde barındığına veya çevresine gelerek ruhunun çağrıldığından ve ruhuna tapıldığından haberdar olduğuna iman edilmiştir. Böylece Baal tasvirlerine (ya da putlara), yerel ruhların (cinlerin) gücüyle, Kenan diyarı dışındaki bu geniş coğrafyada hayvan kesiminin yanında çocuk kurban edilerek tapılmaya devam etmiştir.

Sadece Baallere tapılan diyarlarda değil de putlara tapılan hemen her yerde, putperestliğin görünen yüzünü putlar oluştururken, temel dayanağını da ruhlar oluşturmuş; tapılan ve yakarılan görülen put değil, puta çağrılan ruh olmuştur. Korkulan, saygı beslenen, yakarılan, tapılan, görmez-duymaz-konuşmaz oyma put olmamış; bu puta girdiğine ve barındığına veya putun üzerine konduğuna ve sunak yanında durduğuna inanılan ruh (cin) olmuştur. Her ruha bir oyma put tasvirinde tapılmış, ruhun bu putta tapınak açtığına inanılmış, putlara da ruhlara verilen isimlerle yakarılmış ve seslenilmiştir. Elbette hiç kimse taştan ya da tahtadan oyma bir put olarak Baal'den, iyilik de kötülük de ummamış, ya da, bu oyma taşın veya tahtanın duyduğuna ve gördüğüne hiç ihtimal vermemiş; fakat Baal putunun önünde ruh olan kendi yöresel Yüce-İlahının ismini sürekli tekrar etmiş, ruh olan ve putta tapınak açtığına inanılan bu Yüce-İlaha yüklediği üstün kudretleriyle övmüş, kısacası oyma taş a ve tahtaya değil ruh olan ve her şeye kadir olan Yüce-İlaha yönelmiş, yakarmış ve seslenmiştir. Taştan ve tahtadan putlar önünde hayvanlar kesilmiş, Baal putları önünde çocuklar kurban edilmiştir; ancak, bu canlar oyma taş a veya tahtaya (yani puta) kurban edilmemiş; ismiyle çağrıldığında geldiğine ve övüldüğünde hoşnut

olduğuna, bedene olduğu kadar taşa ve tahtaya da girdiğine, her şeyi duyup gördüğu kadar her şeye de kadir olduğuna inanılan ruhlara (cinlere) bu kurbanlar sunulmuştur. Sonuç olarak, Baal/Yahve karşılaşmasından sonra her iki tanrı da yükselmesine hiç ara vermeksizin devam etmiş; gittiği her yerde Baal putları o yörenin tüm cinlere hükmeden ve hepsinin de üzerinde olan en güçlü tek ruhunun (Yüce-İlahın) tapınağı halini alarak diğer tüm putların üzerindeki tek put konumuna ulaşırken; Yahve de, bir taraftan İsrailoğullarının tek tanrısı olarak kabul görürken, diğer taraftan da tek yaratıcı ve tek tanrı namıyla yükselişe geöen tektanrıci dinlerin örnek ilahı ve tek temeli haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- ALBRIGHT, William F. (1968). *Yahweh and the Gods of Canaan: A Historical Analysis of Two Contrasting Faiths*, New York.
- FINKELSTEIN, Louis. (1960). *The Jews: Their History, Culture and Religion*, New York.
- HOOKE, Samuel H. (1938). *The Origins of Semitic Ritual*, New York
- KADUSHISS, Max. (1956). *The Rabbinic Mind*, New York.
- KİTABI Mukaddes şirketi (2004). *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, TÜMER, Güney. (2009). *Dinler Tarihi*, Ankara
- OESTERLEY, W.O. (1930). *Hebrew Religion: It's Origin and Development*, London.
- PATON, Lewis B. (1910). *The Early Religion of Israel*, Boston
- PRITCHARD, James B. (1950). *Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament*, New York.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem. (2000). *Başlangıötan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta.
- ZION, Rabbi B. Rabbi, (1951). *The Wisdom of Talmud: A Thousands Years of Jewish Thought*, New York.

